

Sosyologlar ve Örgütler: Türkiye’de Yazılan Doktora Tezlerindeki Eğilimlerin Değerlendirilmesi^(*)

Sociologists and Organizations: Evaluation of Trends in Doctoral Dissertations Written in Turkey

Miraç Savaş Turhan^(**)

Özet

Çalışmada “Türkiye’de sosyoloji bilim alanında örgütlere ilişkin ilgi yıllara göre nasıl bir seyir izlemiştir?” sorusuna cevap aranmaktadır. Bu amaçla Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın Ulusal Tez Merkezi’ndeki sosyoloji anabilim dalı altında yer alan ve erişime açık olarak sunulan doktora tezleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, batıdaki eğilimin aksine, bilhassa da 2000’li yıllardan sonra örgüt sosyolojisine olan ilginin arttığını göstermektedir. Hatta bu süreç içerisinde, yarıya yakın bir oranda eleştirel bir bakış açısının hâkimiyetinde, istikrarlı sayılabilecek bir ilginin varlığından söz etmek olası görünmektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyologlar, örgütler, örgüt sosyolojisi, Türkiye, doktora tezleri

Abstract

The study aims to answer the question “how has the interest in organizations followed a course over the years in the field of sociology in Turkey?”. For this purpose, open access doctorate dissertations under the sociology department in the National Thesis Center of the Council of Higher Education were examined. The findings, contrary to the trend in the west, show an increasing interest in organizational sociology, especially after the 2000s. In fact, within this period, it seems possible to mention the existence of a stable interest, which is dominated by a critical perspective at a rate close to half.

Keywords: Sociologists, organizations, organizational sociology, Turkey, dissertations

(*) Bu çalışma, 04-05 Şubat 2022 tarihleri arasında düzenlenen XIII. Örgüt Kuramı Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir. Çalışmanın bildiri olarak sunumu ve sonrasında makaleye dönüştürülmesi süreçlerinde katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Hayriye Özen’e, sempozyum katılımcılarına, Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi’nin editörlerine ve hakemlerine teşekkür ederim.

(**) Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Kestel Mahallesi, 07425, Alanya/Antalya, mirac.turhan@alanya.edu.tr ORCID No: 0000-0002-9479-1215
Turhan, M. S. (2022). Sosyologlar ve örgütler: Türkiye’de yazılan doktora tezlerindeki eğilimlerin değerlendirilmesi. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 23-48.
DOI: 10.15659/yoad.7.1.002

Giriş

2014'te Amerikan Sosyoloji Derneği'nin (American Sociological Association-ASA) ve iki yıl sonra Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin (International Sociological Association-ISA) yıllık toplantıları *örgüt sosyolojisi*nin mevcut durumunun değerlendirildiği tartışmalara sahne olmuştur (Besio, du Gay, & Serrano Velarde, 2020). Bu tartışmaların neticesinde ulaşılan sonuç, örgüt sosyolojisi açısından oldukça karamsar bir manzaraya işaret etmektedir (Besio vd., 2020; Grothe-Hammer & Kohl, 2020). Genel kanı, örgütlere dair akademik ilginin sosyologlardan ziyade yönetimler tarafında yoğunlaştığı, sosyologlar cenahında ise giderek azaldığı yönündedir (Adler, Du Gay, Morgan, & Reed, 2014; Grothe-Hammer & Kohl, 2020; King, 2017; W. R. Scott, 2004). Bu noktada da bilhassa işletme okulları şemsiyesi altındaki araştırmacıların örgütleri anlamaya yönelik sosyolojik çabalardan ziyade yönetsel (managerial) kaygıları daha fazla ön planda tuttukları vurgulanmıştır (Adler vd., 2014; Davis, 2015a, 2015b; Grothe-Hammer & Kohl, 2020). Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin akademik yayın mecrası olan *Current Sociology* dergisinin 2020 yılı 4'üncü sayısının da özel olarak "Unutulan/Kaybolan Örgüt (Disappearing Organization)" konusuna ayrıldığı görülmektedir (*Current Sociology-Monograph Special Issue: Disappearing Organization*, 2020). Son olarak bu makalenin yazıldığı tarihte henüz gerçekleşmemiş olan ve 7-9 Temmuz 2022 tarihleri arasında Viyana'da düzenlenecek olan 38'inci EGOS (European Group for Organizational Studies) kolokyumunda da aynı konunun "Örgüt çalışmalarında sosyoloji yapmak (Doing sociology in organization studies)" başlığı altında bir alt tema olarak gündeme getirildiği görülmektedir (EGOS, 2022).

Oysaki temel sosyoloji ders kitaplarında örgütlerle ilgili müstakil bölümler önemli ölçüde varlığını sürdürmektedir [örneğin İngilizce'de; Giddens, Duneier, Appelbaum, & Carr (2018: 121-143), Ritzer (2018: 141-170); Türkçe'de; Bulut (2015: 341-367), Zencirkıran (2018: 261-285)]. İlaveten özellikle sosyoloji lisans programlarında örgüt sosyolojisi dersleri bulunmaktadır [örneğin ABD'de; Ohio Üniversitesi (OU, 2022), Texas A&M Üniversitesi (TAMU, 2022), City College of NY (CCNY, 2022); Türkiye'de; İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (İÜSB, 2021) ve Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (AÜSB, 2021)]. Ancak konu araştırmacıların ilgi alanları olduğunda sosyologlar nezdinde giderek azalan bir seyrin varlığına ilişkin yaygın bir varsayım olduğu görülmektedir (Grothe-Hammer & Kohl, 2020). Hâlbuki yeni ve alışık olmadığımız pek çok görünümü ile örgütlerin sosyal hayatımızın tam da merkezinde var olmaya devam ettiği yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Barley, 2016; Brès, Raufflet, & Boghossian, 2018; Dobusch & Schoeneborn, 2015; Grothe-Hammer, 2019; Grothe-Hammer & Kohl, 2020; King, 2017).

Bu çalışma, dünyadaki bu tartışmadan cesaret alarak, Türkiye’de akademide *sosyologların* örgütlere, örgütsel analize ve örgüt çalışmalarına olan ilgilerinin anlaşılmasına yönelik bir çabanın ürünü olarak tasarlanmıştır. Türkiye’de, Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı (ÜAK) 2021 yılı Eylül dönemi doçentlik başvuru şartlarına göre Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanı içerisindeki sosyoloji bilim alanı altında örgüt çalışmaları ile ilgili olduğu söylenebilecek üç anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlar, iş ve örgüt sosyolojisi, endüstri sosyolojisi ve çalışma sosyolojisi olarak sıralanabilir (ÜAK, 2021). Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) 09.01.2022 tarihli (anlık) verilerine göre sosyoloji bilim alanı içerisinde bu anahtar kelimeleri seçmiş bulunan öğretim elemanlarının sayıları ile bilim alanı içerisindeki tüm öğretim elemanları içinde bunların sahip oldukları oranlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Sosyoloji Bilim Alanı Altındaki Öğretim Elemanlarının Dağılımı

Bilim alanı	Sosyoloji			
Anahtar kelime	İş ve örgüt sosyolojisi	Endüstri sosyolojisi	Çalışma sosyolojisi	Tüm anahtar kelimeler
Öğretim elemanı sayısı	23	23	84	1382
Tüm anahtar kelimeler içerisindeki yüzdesi (%)	1,66	1,66	6,08	100,00

Kaynak: 09.01.2022 tarihinde YÖK’ten (2022) erişilen bilgilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Rakamlar sosyoloji bilim alanı içerisinde örgütsel analize ve örgüt çalışmalarına olan ilginin oldukça az olduğunu resmeder niteliktedir. Burada bir öğretim elemanının aynı anda üç anahtar kelimeli de seçmiş olabileceği ayrıca vurgulanmalıdır. Görünen o ki bu durum dünyadaki genel eğilimle de paralellik göstermektedir. Ancak anlık verileri gösteren bu rakamların, Türkiye’de sosyoloji alanında örgütsel analize ve örgüt çalışmalarına ilişkin genel ilginin *giderek azaldığına* ilişkin sava dair herhangi bir bilgi sağlamadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu türden bir savın ne derecede doğru olduğunun anlaşılması için uzun süreli bir veri setinin değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

İşte bu çalışmanın temel motivasyonunu bu husus oluşturmakta ve “*Türkiye’de sosyoloji bilim alanında örgütlere ilişkin ilgi yıllara göre nasıl bir seyir izlemiştir?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Bu sorunun cevaplanması için yıllar itibariyle Türkiye’de sosyoloji bilim alanı altındaki akademik üretimin seyrine odaklanabileceğimiz bir veri kaynağı kullanılmıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın (YÖK) Ulusal Tez

Merkezi'ndeki (UTM, 2021) sosyoloji anabilim dalı altında yer alan ve erişime açık olarak sunulan doktora tezleri bu kaynağı oluşturmuştur.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde sosyoloji, örgütler ve örgüt sosyolojisi konularına ilişkin genel bir kavramsal tartışma yapılmış ve bu suretle çalışmanın kuramsal altyapısı ortaya konulmuştur. Akabinde kullanılan veri kaynağı ile uygulanan yöntem müstakil bir bölüm altında ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Takip eden bölümde bulgular ortaya konulmuştur. Çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların ve gerçekleştirilen tartışmanın Türkiye'deki örgüt çalışmaları alanına katkı yapması beklenmektedir.

Sosyologlar Örgütleri Unuttular Mı?

Klasik bir başlangıç yapmak gerekirse, “toplumumuz örgütsel bir toplumdur” (Presthus, 1962). Bir örgüt içinde doğar, örgütler içinde eğitim alırız. Pek çoğumuz hayatımızı idame ettirebilmek için yaşamımızın önemli bir kısmını örgütler içerisinde çalışarak geçiririz. İşten arta kalan zamanlarımızda uğraştığımız alış-veriş yapmak, eğlenmek, spor yapmak, ibadet etmek gibi boş zaman aktivitelerimizi de genellikle örgütler içinde gerçekleştiririz. Evleneceksek, bunu, bir örgütün içerisinde, belirlenmiş törensel sözcükleri tekrar ederek beyan etmemiz ve atacağımız imza ile teminat altına almamız beklenir. Boşanmak istediğimizde ise başka bir örgütte daha tatsız sayılabilecek süreçlerle uğraşmamız gerekir. Sağlığımız bozulduğu vakit soluğu alacağımız yer bir örgüttür. Öyle ki bu örgüt aynı zamanda, işler yolunda gitmezse, hayata gözlerimizi kapatacağımız yer de olacaktır. Tıpkı doğumumuzda olduğu gibi ölümümüzde de bu durumların resmen gerçekleşip gerçekleşmediğini onaylayan da bir örgüttür (Etzioni, 1964).

Örgütler, belirli hedeflere ulaşabilmek için kasıtlı olarak oluşturulmuş ve yeniden oluşturulan/üretilen sosyal birimler veya insan grupları olarak tanımlanabilir. Dolayısı ile şirketler, ordular, okullar, hastaneler ve hapishaneler bu tanıma dâhil iken kabileler, sınıflar, etnik gruplar, dostluk grupları ve aileler dışarıda bırakılırlar (Etzioni, 1964, p. 3).

Etzioni'ye (1964: 3) göre örgütlerin temel nitelikleri şöyle sıralanabilir:

- (i) işbölümü, güç ve iletişim sorumlulukları ile rastgele veya geleneksel olarak şekillendirilmemiş, aksine belirli hedeflerin gerçekleştirilmesi için kasıtlı ve planlı olarak oluşturulmuş bölümler;
- (ii) örgütün uyumlu çabalarını kontrol eden ve onları amaçlara yönlendiren bir veya daha fazla güç merkezinin varlığı; bu güç merkezleri ayrıca

örgütün performansını sürekli olarak gözden geçirmeli ve gerektiğinde etkinliğini artırmak için yapısını yeniden biçimlendirmelidir;

- (iii) personel değişikliği; yani yetersiz olanların görevden alınabilmesi ve yerlerine başkalarına görev verilebilmesi ile transfer veya terfi yoluyla personel yapısının yenilenebilmesi.

Pekâlâ, örgütlere ilişkin böylesine “önü-sonu belli” tanımlara ve sınırlamalara sahip olmamızı sağlayan “sistematik akademik ilgi” bilhassa da “sosyologlar cenahında” ne zaman ortaya çıkmıştır? Scott’ın (2004) da vurguladığı üzere, yazılı insanlık tarihi boyunca örgütlerin inceleme konusu edilmesiyle ilgili argümanlarla karşılaşmak mümkünse de ilk sistematik çalışmaları on dokuzuncu yüzyılın sonlarında görebildiğimizi iddia etmek doğru olacaktır. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni toplumsal süreçlere koşut olarak görünür olan ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna dek devam eden bu çabaların oldukça teknokratik bir görünüme sahip olan mekanik bakış açılarını barındırdıkları bilinmektedir. Akabinde, bu teknokratik ve mekanik bakış açılarına tepki olarak 1930’lardan itibaren ortaya çıkan davranışçı yönelimlerin ise öncekilerin aksine uygulamacılardan ziyade sosyal bilimcilerce oluşturulduğu vurgulanmalıdır (W. R. Scott, 2004). Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, on dokuzuncu yüzyılın tamamı ile yirminci yüzyılın ilk yarısını kapsayan bu süreci örgütlere ilişkin akademik ilginin tarihlenmesinde “ilk evre” olarak nitelemek mümkün görünmektedir (Sargut & Özen, 2007a; Üsdiken & Leblebici, 2001). Söz konusu ilgiye rağmen bu ilk evrede örgütlerin ele alınış biçimi için W. R. Scott (2004), kolektif aktörler yahut kendilerine has özellikleri olan sistemler yerine “en iyi ihtimalle, işlerin yürütüldüğü ortamlar” tanımının daha uygun olacağını vurgulamaktadır. O halde bu ilk evrede örgütlerin *sui generis* (kendine özgü) bir olgu olarak görülmediğini söylemek doğru olacaktır.

Örgütleri *sui generis* bir olgu olarak gören çalışmaların ortaya çıkışı ile sosyologların sistematik bir biçimde örgütlere ilgi duymaları [örn. Blau (1955), Gouldner (1954), Selznick (1949)] aynı döneme, İkinci Dünya Savaşı sonrası sürece isabet etmektedir (W. R. Scott, 2004; Üsdiken & Leblebici, 2001). Pek çok anlamda dünyanın ağırlık noktasının Kuzey Amerika’ya kaydığı bu zaman diliminde, Columbia Üniversitesi’nde, Robert K. Merton liderliğindeki sosyologların bu süreci başlattıklarını söylemek hatalı olmayacaktır (W. R. Scott, 2004). Her ne kadar doğrudan örgüt sosyolojisi gibi bir alt alan yaratma gayesi gütmediyse de (A. Scott, 2020), Weber’in (1947), modern topluma hâkim olan rasyonalizasyon ruhunun büyük ölçekli kapitalist sanayi ile devlet örgütlenmesi (bürokrasi) üzerindeki biçimlendirici etkilerine ilişkin açıklamalarının (Hinings & Greenwood, 2002) örgüt çalışmalarına dâhil edilmesi de bu döneme rastlamaktadır (Üsdiken & Leblebici, 2001).

1960'lerden itibaren birbiri peşi sıra ortaya çıkan örgüt kuramlarının çok önemli bir kısmı sosyologların çalışmalarına dayanmaktadır. White, Boorman ve Breiger'in (1976) çalışmalarından etkilenen ve 1970'ler itibarıyla örgütler arasındaki ilişkilere odaklanan "ağ kuramı", Hawley'in (1950) fikirlerini örgütlere uygulayan "örgütsel ekoloji" (Hannan & Freeman, 1977), Berger ve Luckmann'ın (1966) çalışmaları üzerine bina edilen "kurumsal kuram" (DiMaggio & Powell, 1983; Meyer & Rowan, 1977; Meyer & Scott, 1983), Emerson'un (1962) güç-bağımlılık ilişkileri üzerine çıkarımlarını örgütlere uyarlayan "kaynak bağımlılığı kuramı" (Pfeffer & Salancik, 1978) taşıyıcı sütunlarının temelleri sosyolojide yer alan perspektiflerdir. Bunlar sayesinde örgüt çalışmalarında araştırmacılar teknik, ekonomik, politik, ilişkisel, ekolojik ve kültürel faktörlerin *sui generis* bir olgu olarak örgütlere olan etkilerini irdelemiş ve kuramsallaştırmışlardır (W. R. Scott, 2004).

Sosyologların örgüt çalışmalarına olan katkılarına ilişkin durum bu iken, dünya genelinde sosyoloji derneklerinin altında örgütlere ilişkin bölümler, üniversitelerin sosyoloji müfredatlarında örgütlere ilişkin müstakil dersler ve konular varlığını sürdürmekteyken, sosyologlar cenahında örgütlere olan ilginin azaldığına ilişkin kaygıların (Adler vd., 2014; Grothe-Hammer & Kohl, 2020; King, 2017; W. R. Scott, 2004) temelleri nelerdir?

Şüphesiz bilhassa Kuzey Amerika örneğinde sosyolog akademisyenlerin, mezuniyetleri sonrası çalışmalarına profesyonel gerekçelerle eğitim bilimleri, kamu yönetimi ve özellikle de işletme bölümlerinde devam etmeleri bu sorunun yanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır (W. R. Scott, 2004). Buna göre örgütlerle ilgilenen sosyologlar sayıca az olmamalarına karşın sosyoloji bölümlerinde olmamaları ve bir süre sonra istihdam edildikleri müstakil alanların kendi bünyelerindeki örgüt çalışmaları gruplarına dâhil olmaları nedeniyle durum bu şekilde görünmektedir. Sosyolojinin yanı sıra, antropoloji, eğitim bilimleri, iktisat, siyaset bilimi, kamu yönetimi, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, iletişim, işletme ve psikoloji gibi pek çok alandan beslenen disiplinler arası yeni bir perspektifi temsil eden bu gruplar, yeni örgüt çalışmaları alanını oluşturmaktadır (Adler vd., 2014; Augier, March, & Sullivan, 2005; Grothe-Hammer & Kohl, 2020). İlerleyen dönemde işletme okullarının diğerlerine nazaran kat ettikleri mesafe arttıkça alanın bir nevi "işletme okulları örgüt çalışmalarına" evrildiği de iddia edilmektedir (Augier vd., 2005). Ancak yine de bunlar, bir alan olarak sosyolojinin, 1970'lerde ve 1980'lerde olduğu gibi, içerisinde yer aldığı örgüt çalışmalarını etkileyecek kuramsal üretkenliği gösteremediği yönündeki eleştirilere yanıt vermekten uzaktır. Zira sosyolog akademisyenlere, diğer bölümlerde istihdam edilirlerken örgütlerle ilgilenmeye devam etseler dahi bunu yeterince "sosyologca" yapmadıkları ve başka kaygılara [örn. yönetsel

(managerial)] kapıldıkları (Adler vd., 2014; Davis, 2015a, 2015b; Grothe-Hammer & Kohl, 2020; W. R. Scott, 2004) hatta temel inceleme nesneleri olan örgütleri kaybettikleri (du Gay, 2020) yönünde de eleştiriler yöneltilmektedir.

Dolayısı ile 2014’te Amerikan Sosyoloji Derneği’nin (American Sociological Association-ASA) ve iki yıl sonra da Uluslararası Sosyoloji Derneği’nin (International Sociological Association-ISA) yıllık toplantılarında konunun gündeme alınmasının bilinçaltında niceliksel düşüşten ziyade niteliksel/kuramsal etkisizleşmenin yattığını görmek zor olmasa gerektir.

Her ne kadar oldukça eski sayılabilecek bir sosyoloji geleneğine sahipse de (Bulut, 2014) bir çevre ülke olarak Türkiye’nin örgütsel çalışmaları dünya çapında yönlendirecek bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Ancak niceliksel çerçevede de Türkiye’deki sosyologların örgütlere olan ilgisinin yeterince üzerinde durulmayan bir husus olarak karşımızda durduğunun da altı çizilmelidir. Bu tespitten hareketle çalışmada “*Türkiye’de sosyoloji bilim alanında örgütlere ilişkin ilgi yıllara göre nasıl bir seyir izlemiştir?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Bir sonraki bölümde bu sorunun cevabının aranmasında kullanılan veri kaynağı ve yöntemle ilişkin bilgiler verilmektedir.

Veri Kaynağı ve Yöntem

Çalışmada veri kaynağı olarak Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’ndeki (UTM) doktora tezleri kullanılmıştır. Bu çerçevede, UTM’nin (2021) ana sayfasındaki “Tarama” sekmesinin altında aşağıdaki kısıtlarla detaylı arama yapılmıştır.

Anabilim dalı: Sosyoloji

Tez türü: Doktora

Yıl: ... / 2020

Bu kısıtlar çerçevesinde gerçekleştiren tarama sonucunda, en eskisi 1967 yılına ait olan 944 doktora tezine ulaşılmıştır. Arama kısıtlarına tezin durumu “izinli” olanlar, diğer bir söyleyişle “teze ulaşımın açık olması” da eklenince ulaşılan tez sayısı 831’e düşmüştür. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus UTM’deki verilerin zamanla farklılık gösterebildiğidir. Çalışma kapsamında değerlendirmelerimizi yaparken son anda ilave edilen tezlerden etkilenmemek için son tarih olarak 2020 seçilmiş olmasına karşın, bu rakamın günden güne değişebildiğine şahit olunmuştur. Bu nedenle son taramanın yapıldığı 13 Aralık 2021 tarihi itibarıyla sayıların yukarıda belirtildiği gibi olduğu vurgulanmalıdır. Tablo 2’de ulaşılan tezlerin yıllara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de Yıllara Göre Tamamlanan [944] ve İzinli (Erişime Açık) Olan [831] Sosyoloji Doktora Tezleri

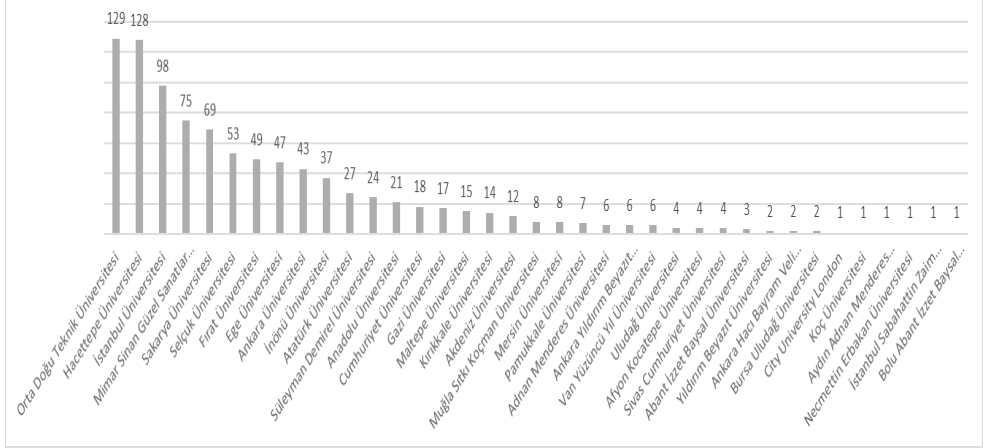
Yıl	Tez sayısı	İzinli tez sayısı	Yıl	Tez sayısı	İzinli tez sayısı	Yıl	Tez sayısı	İzinli tez sayısı
1967	1	0	1985	0	0	2003	22	10
1968	0	0	1986	0	0	2004	32	22
1969	0	0	1987	0	0	2005	21	9
1970	0	0	1988	1	1	2006	12	10
1971	0	0	1989	3	0	2007	21	19
1972	0	0	1990	3	2	2008	25	25
1973	1	1	1991	7	5	2009	25	25
1974	0	0	1992	4	1	2010	48	48
1975	0	0	1993	8	5	2011	42	42
1976	1	1	1994	13	5	2012	32	32
1977	1	1	1995	6	5	2013	39	39
1978	0	0	1996	7	4	2014	55	53
1979	0	0	1997	16	6	2015	65	65
1980	2	1	1998	13	5	2016	60	60
1981	1	1	1999	17	9	2017	62	62
1982	0	0	2000	14	5	2018	79	79
1983	0	0	2001	5	3	2019	94	94
1984	0	0	2002	15	5	2020	71	71

Kaynak: UTM (2021)

Görüldüğü üzere rakamlar 1990’lı yıllardan itibaren yükselen bir eğilime sahiptir. Esasen bu durum, Türkiye’de en az lisans düzeyinde öğretim veren sosyoloji bölümlerinin sayılarının yıllara göre artışı ile de koşutluk arz etmektedir. Zira 1980’de sayıları 10’u bulmayan (Bulut, 2011) sosyoloji bölümlerinin, 1991’de 12 (Kasapoğlu, 1991), 2011’de 58 (Bulut, 2011) ve YÖK verilerine göre 2021 yılı sonu itibarıyla 82’si devlet, 23’ü vakıf üniversitelerinde olmak üzere 105’e ulaştığı (YÖK, 2021) bilinmektedir. İlavenen, 2021 yılı sonu itibarıyla 3 devlet üniversitesinin açık öğretim fakültelerinde lisans düzeyinde sosyoloji öğretimi verdikleri de vurgulanmalıdır (YÖK, 2021).

Şekil 1’de ise, elde edilen verilere göre, Türkiye’de yıllara göre tamamlanan 944 sosyoloji doktora tezinin ait oldukları üniversiteler gösterilmektedir. Buna göre, 129 tezin tamamlandığı ODTÜ’yu, 128 teze Hacettepe Üniversitesi ve 98 teze

İstanbul Üniversitesi izlemektedir. Bu veri çerçevesinde, 2020 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de toplam 36 üniversitede en az bir sosyoloji doktora tezinin tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır.⁽¹⁾

Şekil 1. Türkiye’de Tamamlanan Sosyoloji Doktora Tezlerinin [944] Üniversitelere Göre Dağılımı (1967-2020)

Kaynak: UTM (2021)

Araştırma kapsamında, ulaşılan erişime açık 831 doktora tezinin incelenmesinde kademeli bir kodlama süreci yürütülmüş ve içerik analizi (A. Yıldırım & Şimşek, 2018: 242-255) yapılmıştır. Bu süreç içerisinde her bir tez UTM’den indirilmiş, öncelikle başlığı, Türkçe ve yabancı dildeki özeti, anahtar kelimeleri, içindekiler, giriş, yöntem, bulgular ve sonuç bölümleri okunmuştur. Sonra eğer gerekli ise diğer bölümleri de incelenmiştir. Bu noktada, Avrupa’daki yahut Kuzey Amerika’daki meslektaşlarımız [ör. Grothe-Hammer & Kohl (2020)] kadar şanslı olmadığımız açıkça belirtilmelidir. Zira tezlere ulaşmak için kullanılan UTM sayfasındaki “detaylı tarama” başlığı altındaki “dizin” seçeneğinin yahut kelime temelli aramaya izin veren “gelişmiş arama” başlıklı seçeneğinin kimi zaman sistemden kaynaklanan kısıtlar (ör. anabilim dalı seçimi yapılamaması gibi), kimi zaman da tez sahiplerinin hatalı yahut eksik bilgiler girmiş olmaları nedeniyle kullanılabilir sonuçlar sağlamadığı görülmüştür. Bu nedenle her bir tez indirilerek ayrı ayrı incelenmiştir. Bu inceleme sırasında kademeli olarak cevapları aranan soruları içeren ve kodlamalara rehberlik eden kodlama anahtarı Tablo 3’te verilmiştir.

(1) UTM’den elde edilen verilerde City University of London’da tamamlanmış bir tez de bulunmaktadır.

Tablo 3. Kodlama Anahtarı

Sıra No	İstenilen Bilgi	Cevap	Açıklama
1	UTM Tez No:		
2	Yazar:		
3	Danışman:		
4	Yıl:		
5	Tez adı:		
6	Üniversite:		
7	Dil:		
8	Çalışmanın inceleme nesnesi ve/ya ana sütunlarından biri yahut bağımlı ve/ya bağımsız değişkeni örgütsel analize konu olabilecek bir birey, grup, örgüt, örgüt topluluğu veya kurum mu yahut bunlarla ilişkili bir kavram veya nitelik mi? [Evet: 1; Hayır: 0]		Burada verdiği- niz cevap “0” ise sonraki soruları cevaplamayınız.
9	8 no’lu soruya verilen cevap “1” ise, nedir?		
10	Çalışmanın konusu örgüt sosyolojisiyle ilgili mi? [Evet: 1; Hayır: 0]		Burada verdiği- niz cevap “0” ise sonraki soruları cevaplamayınız.
11	10 no’lu soruya verilen cevap “1” ise, hangi kuramsal çerçeve ile ilgilidir?		
12	10 no’lu soruya verilen cevaptaki kuramsal çerçeve tezde açık olarak mı zımni olarak mı işleniyor? [Açık: a; Zımni: z]		
13	Çalışmanın analiz düzeyi nedir? [Araştırmanın inceleme nesnesinin ve/ya bağımlı değiş- keninin örgüt-içi (öi), örgütler-üstü (öü), örgütler arası (öa) veya örgüt dışı (öd) olmak üzere hangi bağlamda ele alındığı (Taşçı, 2019: 7-8)]		
14	Çalışmanın analiz birimi nedir? [Araştırmanın, bulgularına ulaşmak için üzerinde çalıştığı birey, grup, örgüt, olay, kurum, vb. en temel birim (Taşçı, 2019: 7-8)]		
15	Çalışma görgül bir araştırma mı? [Evet: 1; Hayır: 0]		
16	Görgül araştırmanın türü nedir? [Nicel: nc, Nitel: nt, Karma: k]		
17	Konunun işleniş örgütsel olanla (8 ve 9 no’lu sorulara verilen cevaplara bakınız) ilişkilendirilmiş mi ve genelleme yahut bağlamsal çıkarım yapılmış mı? [Evet: 1; Hayır: 0]		
18	Çalışma ne kadar örgüt sosyolojisi sayılabilir?	/3	8, 15 ve 17’inci so- rulara verdiğiniz ce- vapların toplamını noktalı yere yazınız.

Tablo 3’te görüldüğü üzere ilk 7 soru UTM’den elde edilen verilerden oluşmaktadır ve kodlamacılara incelemeleri istenilen tez metinleri ile birlikte zaten verilmiştir. 8’inci soru en yalın tabirle “incelenen tezde örgütlere ilişkin bir konu olup olmadığını” sormaktadır. Bu soruyla öğrenilmek istenilen tezin “örgütsel sosyoloji ile ilgili olup olmadığı” *değildir*. Bu noktada anlaşılacak istenilen, incelenen tezde, Scott’ın (2003) tabiriyle, *örgütlerin* doğrudan kendi varlıklarıyla yahut kendilerine ilişkin bir kavram yahut nitelik vasıtasıyla *sui generis* olarak kabul edilip edilmediğidir (Colignon, 2007). Etzioni’ye (1964: 3) göre şirketler, ordular, okullar, hastaneler, kiliseler, hapishaneler vb. insan grupları belirli hedeflere ulaşabilmek için kasıtlı olarak oluşturulmuş ve sürekli yeniden oluşturulmaya devam olunan örgütlerken, kabileler, sınıflar, etnik gruplar, dostluk grupları ve aileler dışarıda bırakılırlar. Dolayısı ile incelenen tezde ilk grupta sayılan unsurlardan birinin olması 8’inci soruya “evet” cevabı verilmesini gerektirmektedir. İlâveten incelenen tezde örgütlerle ilgili bir kavram veya nitelik bulunması halinde de “evet” cevabı verilmelidir.

Kodlamacının bu soruya cevap verirken örgütlerle ilgili kavramları ve nitelikleri tespit edebilmesi için bir sözlük hazırlanmış ve kullanılmıştır. Benzer çalışmalarda [ör. Grothe-Hammer & Kohl (2020)], *biçimsel bir örgütün* (Etzioni, 1964, p. 3) ve/ya *örgütsel hiyerarşiler, örgütsel kurallar, örgütsel üyelik, örgütsel yaptırım mekanizmaları, örgütsel izleme sistemleri, örgütsel güç, örgütsel aktörlük, örgütsel kimlik ve örgüt kültürü* gibi kavramların ve niteliklerin incelenen metin içerisinde bulunması metnin “örgütlere ilişkin” olması için yeterli görülmüştür. Ancak bu çalışmada, daha geniş bir sözlük kullanılması planlanmıştır. Bu amaçla, veri tabanında yer alan her madde başlığı için güncel bilgiler sunan *Oxford Bibliographies* (www.oxfordbibliographies.com) sitesi kullanılmıştır. *Oxford Bibliographies* sitesinde “organization theory”⁽²⁾ maddesi (Greenwood, Hinings, & Amis, 2021) içinde sıralanan güncel konu başlıklarının tamamı hazırlanan sözlük içerisinde yer almıştır.

Oxford Bibliographies sitesinin kullanılması sözlükte yer alan başlıkların açıklamalarının bu kaynakta yer alması nedeniyle ayrıca kolaylık sağlamıştır. Dolayısı ile kodlamacılardan, inceledikleri tezlerde *biçimsel bir örgüte* (Etzioni, 1964, p. 3)

(2) Oxford Bibliographies (www.oxfordbibliographies.com) sitesinde “organization theory” maddesinin yanı sıra örgütlerle ilişkili olarak nitelenebilecek “organizational behavior”, “organizational citizenship behaviors”, “organizational climate”, “organizational communication”, “organizational control”, “organizational corruption”, “organization culture”, “organization development and change”, “organizational hybridity”, “organizational identity”, “organizational justice”, “organizational networks”, “organizational paradox”, “organizational responsibility” vb. gibi daha spesifik maddeler de bulunmaktadır. Sözlük oluşturulma aşamasında tüm bu spesifik maddeleri tek tek ele almak yerine hepsi için kapsayıcı nitelikte bir üst madde görünümüne sahip olduğu gözlemlenen “organization theory” maddesinin kullanılması tercih edilmiştir.

yahut *bu sözlükteki unsurlardan herhangi birine* rastlamışlarsa 8’inci soruya “evet” cevabı vermeleri istenmiştir. Kodlamacı 8’inci soruya olumsuz cevap vermişse diğer sorulara geçmesine gerek bulunmamaktadır. 8’inci soruya “evet” cevabı verilmişse, 9’uncu soruda söz konusu *örgütün* yahut *örgütsel kavram veya niteliğin* ne olduğu sorulmaktadır. Bu aşamada kodlamacıdan, çalışmada konu edilen örgütü ve/ya kendisi için hazırlanan sözlükte karşılığı bulunan örgütsel kavramı yahut niteliği buraya yazması beklenmiştir. 8’inci ve 9’uncu soru için hazırlanan sözlükte yer alan maddelerden bazıları şunlardır:

Amaçlar, etkinlik ve performans (örgütlerde)	Örgütsel biçim
Eş biçimlilik (örgütlerde)	Örgütsel değişim
Girişimcilik	Örgütsel etik
Güç, politika ve çatışma (örgütlerde)	Örgütsel güç
Hibrit örgütler	Örgütsel hiyerarşi
Karar verme (örgütlerde)	Örgütsel iletişim
Kurumsal mantıklar/değişim/girişimcilik	Örgütsel itibar/durum/damgalama
Kurumsal politik faaliyetler	Örgütsel izleme sistemleri
Örgüt çevresi/örgütsel çevre	Örgütsel kimlik
Örgüt kültürü	Örgütsel kurallar
Örgüt rutinleri	Örgütsel meşruiyet
Örgüt toplulukları/örgütsel topluluk	Örgütsel öğrenme
Örgütler ve meslekler	Örgütsel tarih
Örgütlerarası ilişkiler	Örgütsel tasarım
Örgütlerde eyleyenler/eyleyenlik	Örgütsel üyelik/üyeler
Örgütlerde gündelik hayat	Örgütsel yaptırım mekanizmaları
Örgütsel aktörlük/aktörler	Örgütsel yolsuzluk/suiistimal
Örgütsel alan	Teknoloji ve inovasyon (örgütlerde)
Örgütsel analiz/örgüt çalışmaları	Yönetişim (örgütlerde)

10’uncu soruda kodlamacıya “tezin konusunun ‘örgüt sosyolojisiyle’ ilgili olup olmadığı” sorulmaktadır. Yine benzer çalışmalarda [ör. Grothe-Hammer & Kohl (2020)], *bürokrasi kuramı, insan ilişkileri yaklaşımı yahut örgütsel davranış, koşul bağımlılık, kaynak bağımlılığı, örgütsel ekoloji, kurumsal kuram, işlem maliyetleri ve ağ*

yaklaşımları gibi kuramsal çerçevelerin incelenen metin içerisinde bulunması onun “örgüt sosyolojisi ile ilgili” olması için yeterli bulunmuştur. Ancak bu çalışmada hangi konuların örgüt sosyolojisi sayılıp sayılmayacağı ile ilgili de bir çerçeve hazırlanmış ve kullanılmıştır. Soru 8 ve 9’dakine benzer biçimde *Oxford Bibliographies* sitesindeki “organization theory” maddesi ile Türkçedeki dört genel örgüt kuramları derlemesi (Keskin, Akgün, & Koçoğlu, 2016; Sargut & Özen, 2007b; Sözen & Basım, 2017; Taşçı & Erdemir, 2019) temel alınarak hazırlanan bu çerçeve, *klasik yaklaşımlar (bilimsel yönetim, yönetsel prensipler ve süreçler, Weberci bürokrasi analizi), genel sistem kuramı, insan ilişkileri/örgütsel davranış, örgüt tarihi araştırmaları, yapısal koşul bağımlılık, kaynak bağımlılığı, örgütsel ekoloji, işlem maliyetleri, vekalet kuramı, kurumsal kuram, eleştirel kuram ve postmodern kuramdan* oluşan daha geniş bir listeyi içermektedir. Kodlamacılar inceledikleri tezlerde bu çerçevedeki kuramlardan herhangi birine rastlamışlarsa 10’uncu soruya “evet” cevabı vermişlerdir. 10’uncu soruya “evet” cevabı verilmişse, 11’inci soruda söz konusu kuramın ne olduğu sorulmaktadır.

Bu çalışma kapsamında doktora tezleri incelenirken kimi doktora tezlerinde müstakil bölümler veya alt bölümler altında yukarıda sayılan kuramlardan birine yahut bu kuramların altında sayılabilecek temel kuramsal tartışmalara açıkça yer verildiği, kimi tezlerde ise bunun zımnen farklı bölümler içerisinde gerçekleştirildiği fark edilmiştir. Bu çerçevede 12’nci soruda, 10’uncu soruya verilen cevaptaki kuramsal çerçevenin incelenen tezde açık olarak mı yoksa zımnen mi işlendiği sorulmaktadır.

13’üncü ve 14’üncü sorularda sırasıyla incelen tezdeki analiz düzeyi ve birimi (Taşçı, 2019: 7-8) sorulmaktadır. 15’inci soruda incelenen tezin görgül bir araştırma içerip içermediği sorulmaktadır. Bu soruya verilen cevap “evet” ise 16’ncı soruda görgül araştırmanın türü sorulmaktadır. Burada kodlamacılar “nicel, nitel veya karma” seçeneklerinden birini tercih etmeleri istenmiştir.

17’nci soruda, incelen tezdeki işleyişin 8 ve 9 no’lu sorulara verilen cevaplarda belirtilen örgütsel olan unsurla ilişkilendirilmiş olup olmadığı ve sonuç bölümünde söz konusu bu örgütsel meselelerle ilgili olarak bir genellemeye yahut bağlamsal çıkarıma⁽³⁾ gidilip gidilmediği anlaşılmak istenmektedir.

(3) Tunçalp (2021), nicel ve nitel araştırmaların sahip oldukları mantıksal çıkarım biçimleri bakımından nasıl farklılıklarını izah ederken nicel araştırmalarda tümdengelim ile çalışan genellemelere, nitel araştırmalarda ise tümevarım ile çalışan bağlamsal çıkarımlara gidildiğini açıklamaktadır. Bu çerçevede metinde “genelleme” ve “bağlamsal çıkarım” kavramları nicel ve nitel araştırmalara atfen bilinçli olarak tercih edilmiştir.

Her bir tez için bu kodlama anahtarı kullanılarak gerçekleştirilen değerlendirme neticesinde, 18'inci soruya gelindiğinde, 8, 15 ve 17'inci sorulara verilen cevaplar, W. R. Scott (2003) tarafından ortaya konulan, “bir çalışmanın ne kadar örgüt sosyolojisi sayılabileceğine dair kıstaslara” (Colignon, 2007) da veri sağlamaktadır. Öyle ki 8'inci soruya verilen cevap çalışmada örgütün “kendine özgü (sui generis) bir varlık” olarak kabul edilip edilmediğini; 16'ncı soruya verilen cevap “görgül bir araştırma içerip içermediğini”; 17'nci soruya verilen cevap spesifik bir örgüt biçimi yahut niteliğini irdelemekten ziyade bir kuramsal genellemeye ve/ya bağlamsal çıkarıma gidilip gidilmediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle 18'inci soruya verilen cevap incelenen tezin ne oranda örgüt sosyolojisi sayılabileceğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Tezlerin incelenerek yukarıda izah edilen biçimde kodlanması aşamasında yazar dışında 2 kodlamacı daha çalışmıştır. Bu kodlamacılardan her ikisi de örgüt kuramları ile ilgili çalışmaları olan doktora derecesine sahip akademisyenlerdir. Kodlamacılarla Ekim-2021 başında süresi 2 saati aşan 2 görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde öncelikle çalışma hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Sonrasında ise kodlamaya ilişkin detaylar, kullanacakları kodlama anahtarı, sözlük ve çerçeve ile ilgili detaylar örnek tezler üzerinden anlatılmıştır. Kodlamacılar kodlama işlemlerini Kasım-2021 sonunda tamamlamışlardır.

Kasım-2021 sonunda kodlamacılardan alınan değerlendirmeler ile yazarın kodlamaları arasındaki uyum kontrol edilmiştir. Buna göre yazar ile birinci kodlamacının sonuçları %95,07; yazar ile ikinci kodlamacının sonuçları %94,83 oranında örtüşmüştür. Aralık-2021 başında kodlama sonuçlarının değerlendirilerek farklılıklar üzerinde fikir alışverişlerinin gerçekleştirildiği 5 saate yakın süren son bir toplantı daha gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda söz konusu farklılıklar giderilerek %100'lük bir uzlaşma sağlanmıştır.

Bulgular

Elde edilen bulgulara göre, erişime açık 831 tezden 131'inde 8'inci soruya “evet” cevabı verilmiştir. Yani söz konusu 131 tezin inceleme nesnesi ve/ya ana sütunlarından biri yahut bağımlı ve/ya bağımsız değişkeni örgütsel analize konu olabilecek bir birey, grup, örgüt, örgüt topluluğu veya kurum yahut bunlarla ilişkili bir kavram veya nitelik olarak kodlanmıştır. Bu sayı erişime açık tezlerin %15,76'sını

oluşturmaktadır. Daha açık bir ifade ile incelenen tezlerin %15,76’sı *örgütlerle ilgilidir*.

10’uncu soruya verilen cevaplara göre bu 131 tezden 82’si *örgüt sosyolojisiyle* ilgilidir. Diğer bir söyleyişle erişime açık 831 tezin %9,87’sinde, *klasik yaklaşımlar (bilimsel yönetim, yönetsel prensipler ve süreçler, Weberci bürokrasi analizi), genel sistem kuramı, insan ilişkileri/örgütsel davranış, örgüt tarihi araştırmaları, yapısal koşul bağımlılık, kaynak bağımlılığı, örgütsel ekoloji, işlem maliyetleri, vekalet kuramı, kurumsal kuram, eleştirel kuram ve postmodern kuramdan en az birisi bulunmaktadır*. Bu aşamada değerlendirme dışı kalan 49 tez *örgütlerle ilgili* olmalarına rağmen *örgüt sosyolojisi ile ilgili olmayıp*, siyaset sosyolojisi, askeri sosyoloji, eğitim sosyolojisi, sağlık sosyolojisi vb. alanlarla ilişkilidir. Örgüt sosyolojisi ile ilgili olarak kodlanan 82 tezin hangi kuramsal çerçeveler ile ilişkili olduğu Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Örgüt Sosyolojisi Tezlerinin Kuramsal Çerçeveleri

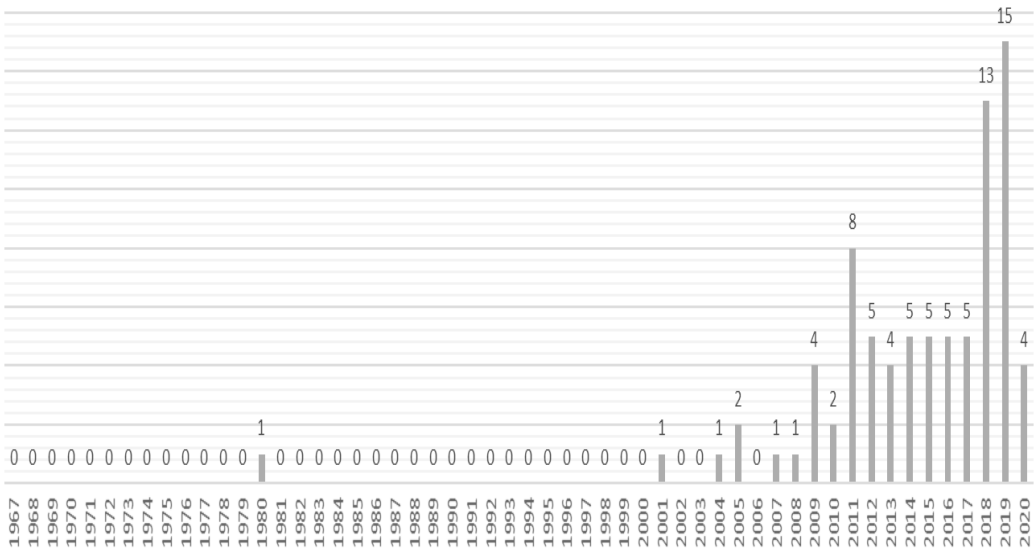
Kuramsal çerçeve	Frekans	Yüzde
Eleştirel kuram	39	47,56%
Kurumsal kuram	24	29,27%
Örgütsel davranış	11	13,41%
Örgüt tarihi çalışmaları	4	4,88%
Genel sistem kuramı	1	1,22%
Kaynak bağımlılığı	3	3,66%
Toplam	82	100,00%

- 82 tezden 53 tanesinde (%64,63) sözü edilen kuramlar *açık* bir biçimde ifade edilirken 29 tanesinde (%35,37) kuramların *zımni* olarak metin içerisinde yer aldığı görülmüştür.
- Tezlerden 66 tanesinin (%80,49) analiz düzeyi *örgütler-üstü*, 15 tanesinin ki (%18,29) *örgüt-içi*, 1 tanesinin ki (%1,22) *örgütler-arasıdır*.
- Tezlerden 71 tanesi (%86,59), araştırmanın bulgularına ulaşmak için *bireyle-re*, 4 tanesi (%4,88) *örgütlere*, 4 tanesi (%4,88) *bireylere ve örgütlere*, 2 tanesi

(%2,44) *örgütsel alanlara*, 1 tanesi de (%1,22) *kurumlara* odaklanmıştır.

- Tamamı görgül araştırmalardan oluşan 82 tezden 59 tanesi (%71,95) *nitel*, 12 tanesi *nicel* (%14,63), 11 tanesi de (%13,41) *karma yöntemleri* kullanmıştır.
- 18'inci soruya verilen cevaplar çerçevesinde 82 tezin tamamı 3/3 oranıyla *örgütsel sosyolojik* olarak kodlanmıştır.

Şekil 2, 82 tezin yıllara göre dağılımını resmetmektedir. Burada da görüldüğü üzere erişilebilen tezler arasında ilk örgüt sosyolojisi tezi 1980 yılında tamamlanmıştır. Bunu takiben tamamlanan ikinci örgüt sosyolojisi tezi ise 2001 yılındadır. Şekil 2'de, 2000'li yıllar itibariyle yıllara göre tamamlanan örgüt sosyolojisi ile ilgili doktora tezlerindeki sayısal artış net olarak gözlemlenmektedir.

Şekil 2. Yıllara Göre Tamamlanan Örgüt Sosyolojisi İle İlgili Doktora Tezleri

Tablo 5'te Türkiye'de yıllara göre tamamlanan örgüt sosyolojisi ile ilgili doktora tezlerinin UTM'den ulaşılabilen tüm izinli tezler [831 adet] içerisindeki oranları gösterilmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de Yıllara Göre Tamamlanan Örgüt Sosyolojisi İle İlgili Doktora Tezlerinin İzinli Tezler [831] İçerisindeki Oranları

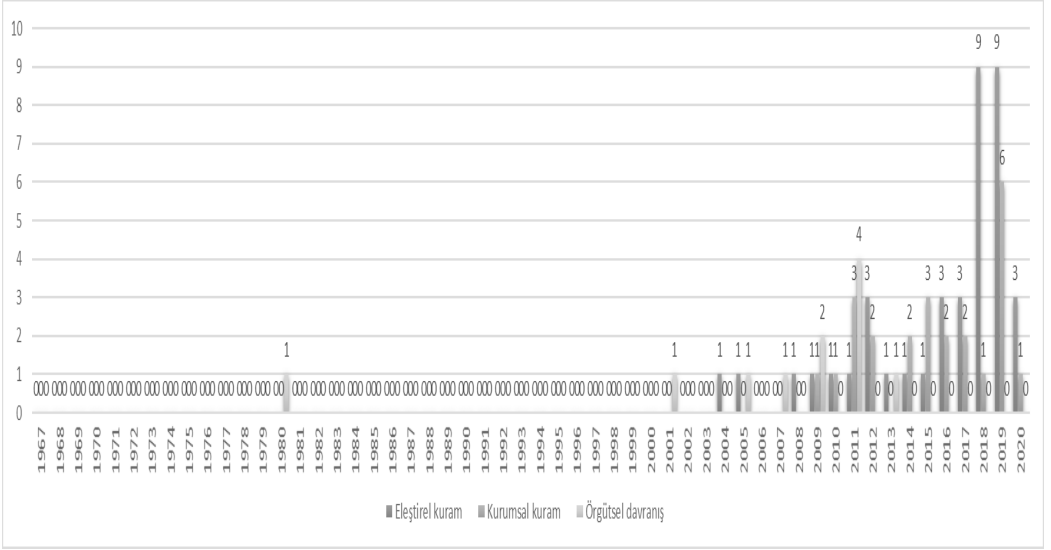
Yıl	Oran	Yıl	Oran	Yıl	Oran
1967	-	1985	-	2003	0,00%
1968	-	1986	-	2004	4,55%
1969	-	1987	-	2005	22,22%
1970	-	1988	-	2006	-
1971	-	1989	-	2007	5,26%
1972	-	1990	-	2008	4,00%
1973	-	1991	-	2009	16,00%
1974	-	1992	-	2010	4,17%
1975	-	1993	-	2011	19,05%
1976	-	1994	-	2012	15,63%
1977	-	1995	-	2013	10,26%
1978	-	1996	-	2014	9,43%
1979	-	1997	-	2015	7,69%
1980	100,00%	1998	-	2016	8,33%
1981	-	1999	-	2017	8,06%
1982	-	2000	-	2018	16,46%
1983	-	2001	33,33%	2019	15,96%
1984	-	2002	-	2020	5,63%

Görüldüğü üzere, 1980 yılında tamamlanan ve çalışmada örgüt sosyolojisi olarak kodlanan tez esasen o yıl *tamamlanan ve erişime açık olan* tek doktora tezidir. 2000’li yıllardan itibaren örgüt sosyolojisi ile ilgili doktora tezleri *tamamlanan ve erişime açık olan* tezler içerisinde 0 ile %33,33 arasında değişen oranlara sahiptir. 2010 yılı itibariyle genel eğilim %4 ile %20 arasında seyretmektedir. Tablo 6’da 82 tezin ilgili olduğu kuramsal çerçevelerin yıllara göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 6. Yıllara Göre Tamamlanan Örgüt Sosyolojisi İle İlgili Doktora Tezlerinin İlgili Oldukları Kuramlar

Yıl	Eleştirel kuram	Kurumsal kuram	Örgütsel davranış	Örgüt tarihi çalışmaları	Genel sistem kuramı	Kaynak bağımlılığı
1967	-	-	-	-	-	-
1968	-	-	-	-	-	-
1969	-	-	-	-	-	-
1970	-	-	-	-	-	-
1971	-	-	-	-	-	-
1972	-	-	-	-	-	-
1973	-	-	-	-	-	-
1974	-	-	-	-	-	-
1975	-	-	-	-	-	-
1976	-	-	-	-	-	-
1977	-	-	-	-	-	-
1978	-	-	-	-	-	-
1979	-	-	-	-	-	-
1980	-	-	1	-	-	-
1981	-	-	-	-	-	-
1982	-	-	-	-	-	-
1983	-	-	-	-	-	-
1984	-	-	-	-	-	-
1985	-	-	-	-	-	-
1986	-	-	-	-	-	-
1987	-	-	-	-	-	-
1988	-	-	-	-	-	-
1989	-	-	-	-	-	-
1990	-	-	-	-	-	-
1991	-	-	-	-	-	-
1992	-	-	-	-	-	-
1993	-	-	-	-	-	-
1994	-	-	-	-	-	-
1995	-	-	-	-	-	-
1996	-	-	-	-	-	-
1997	-	-	-	-	-	-
1998	-	-	-	-	-	-
1999	-	-	-	-	-	-
2000	-	-	-	-	-	-
2001	-	-	1	-	-	-
2002	-	-	-	-	-	-
2003	-	-	-	-	-	-
2004	1	-	-	-	1	-
2005	1	-	1	-	-	-
2006	-	-	-	-	-	-
2007	-	-	1	-	-	-
2008	1	-	-	-	-	-
2009	1	1	2	-	-	-
2010	1	1	-	-	-	-
2011	1	3	4	-	-	-
2012	3	2	-	-	-	-
2013	1	-	1	2	-	-
2014	1	2	-	-	-	1
2015	1	3	-	1	-	-
2016	3	2	-	-	-	-
2017	3	2	-	-	-	-
2018	9	1	-	1	-	2
2019	9	6	-	-	-	-
2020	3	1	-	-	-	-
Toplam	39	24	11	4	1	3

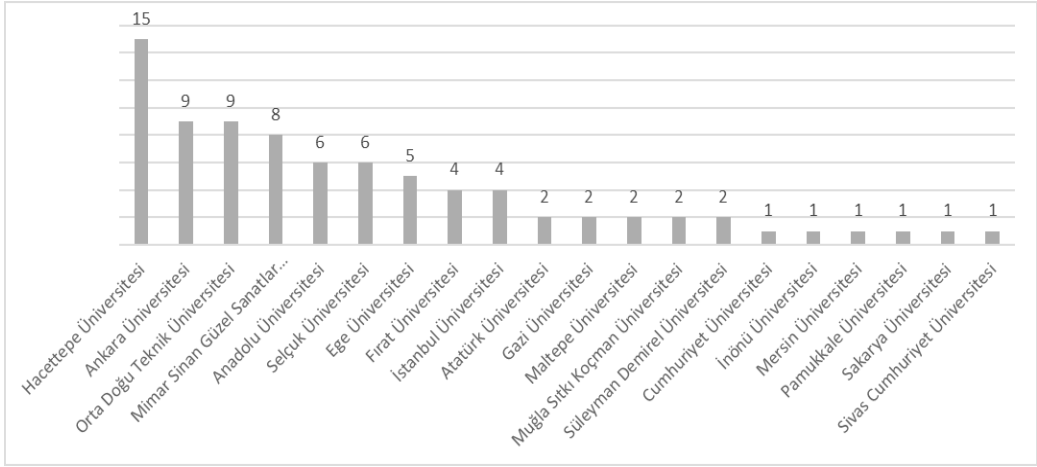
Şekil 3, 82 tezin ilgili olduğu kuramsal çerçeveler içerisindeki önde gelen 3’ünün (eleştirel kuram, kurumsal kuram ve örgütsel davranış) yıllar içerisindeki durumunu resmetmektedir.

Şekil 3. Yıllara Göre Tamamlanan Örgüt Sosyolojisi İle İlgili Doktora Tezlerinin İlgili Oldukları Kuramlar

Gerek Tablo 6’dan gerekse Şekil 3’ten anlaşılabileceği üzere son yıllarda eleştirel kuram örgüt sosyolojisi tezlerinin içerisinde yükselen bir eğilime sahiptir. Eleştirel kuramı, kurumsal kuram izlemektedir.

Şekil 4’te Türkiye’deki sosyoloji anabilim dallarında örgüt sosyolojisi ile ilgili doktora tezlerinin tamamlandığı üniversiteler gösterilmiştir. Bu hususta Hacettepe Üniversitesi’ni, Ankara Üniversitesi ile ODTÜ izlemektedir. Elde edilen bulgular da belirli üniversitelerin belirli kuramsal çerçevelere yönelimi gözlenmemiş tersine çeşitlilik olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 4. Türkiye'deki Sosyoloji Anabilim Dallarında Örgüt Sosyolojisi İle İlgili Doktora Tezlerinin Tamamlandığı Üniversiteler (1967-2020)

Bu tezlere danışmanlık yapan öğretim üyeleri incelendiğinde, 63 farklı öğretim üyesinin 1 ila 4 arasında değişen sayılarda tezi yönettikleri anlaşılmıştır. Söz konusu tezlerin 72 tanesi (%87,80) Türkçe, 10 tanesi de (%12,20) İngilizce yazılmıştır.

Sonuç

“Türkiye’de sosyoloji bilim alanında örgütlere ilişkin ilgi yıllara göre nasıl bir seyir izlemiştir?” sorusuna cevap aradığımız bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’ndeki (UTM, 2021) sosyoloji anabilim dalı altında yer alan ve erişime açık olarak sunulan doktora tezleri üzerinde çalışılmıştır.

Bulgular, ulaşılan 831 erişime açık tezin %15,76’sının [131 adet] *örgütlerle ilgili*, %9,87’sinin de [82 adet] *örgüt sosyolojisi* ile ilgili olduğunu göstermiştir. Bu veriler, çalışmanın giriş bölümünde verilen, Türkiye’de Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanı içerisindeki sosyoloji bilim alanı altında örgüt çalışmaları ile ilgili olduğu söylenebilecek anahtar kelimeleri seçen akademisyen sayıları ve oranları (bkz. Tablo 1) ile karşılaştırıldığında beklenenin üstünde bir yönelime işaret etmektedir.

Söz konusu 82 tezde hangi kuramsal çerçevenin kullanıldığına ilişkin verilerde eleştirel kuramın baskınlığı dikkat çekmiştir. Bu durum Türkiye’deki sosyologlar

nezdinde örgüt sosyolojisi çalışılması halinde yarıya yakın bir oranda [%47,56] eleştirel bir bakış açısının benimsendiğini göstermiştir. Dünyadaki eğilime de koşut olarak Türkiye’de de örgütlerle ilgili çalışmalarda yoğunlaşmanın işletme başta olmak üzere kamu yönetimi ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri gibi farklı alanlarda olduğu bilinmektedir. Ancak özellikle işletme alanındaki çalışmaların sosyolojide ulaşılan bulgulardakine benzer bir biçimde eleştirel bir yönelime ağırlık vermediği rahatlıkla söylenebilir. Oysaki ruhu itibarıyla bilhassa kapitalist örgütlenme yapılarına oldukça *içeriden* bakabilecek bir alan olan işletmenin bu durumunu eleştirel bakış açıları ile zenginleştirerek dönüştürebilmesi örgütlere ilişkin anlayışımızın daha geniş bir zemin kazanmasında etkili olacaktır.

İncelenen tezlerde Türkiye’deki sosyologların önemli ölçüde örgütler-üstü bir analiz düzeyine odaklanmaları şaşırtıcı olmamıştır. Ancak tezlerin, bulgularına ulaşmak için üzerinde çalıştığı en temel birim, yani analiz birimi olarak büyük bir oranda [%86,59] bireylere odaklanmaları sosyolojinin daha mikro bakış açılarına kaydığının Türkiye’deki bir göstergesi olarak dikkatimizi çekmiştir. Bu durumu epistemolojik olarak destekler nitelikte diğer bir veri, tezlerde kullanılan nitel ve karma yöntemlerin tüm tezler içerisinde sahip olduğu oranda [%85,37] karşımıza çıkmıştır. Bu noktada, nitel çalışmaların (bilhassa eleştirel bakış açıları ile beraber), yürütüldüğü bağlamdaki özgüllüğü yansıtabilen ve bu doğrultuda bağlama özgü kuramsal çıkarımlara zemin oluşturabilen özellikleri hatırlanmalıdır. Dolayısıyla, bu türden çalışmaların, Türkiye’ye ilişkin meseleleri kuramsal ve pratik unsurları ile beraber ve bütün olarak daha iyi anlayabilmemizdeki fırsatlar sağlayabileceğinin de altı çizilmelidir. Diğer taraftan, ulaşılan bulgular neticesinde örgüt sosyolojisi ile ilgili olduğu anlaşılan 82 tezin tamamının görgül araştırmalardan oluşması ise, bir tür törenselliği (Özen, 2002) çağrıştırmaları bakımından, ilginç ve ileride üzerinde durulması gereken bir husus olarak hatırd tutulmalıdır.

Örgüt sosyolojisine doktora tezi düzeyinde gerçekleştirilen katkılar çerçevesinde Ankara’daki üniversitelerin sahip olduğu %42,6’lık [35 adet] pay dikkat çekicidir. Tezleri yöneten öğretim üyelerine ilişkin veriler önemli ölçüde bir çeşitliliğe işaret etmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgulardaki ilginç hususlardan biri de örgüt sosyolojisi tezlerinin özellikle 2000’li yıllardan itibaren görünür hale gelmiş olmasıdır. Bunda, sayıları artan sosyoloji programlarının yanı sıra sosyal bilimlerin tamamında ve sosyoloji özelinde dünya çapında ve Türkiye’de gözlemlenen dönüşümlerin ve yeni eğilimlerin etkisini (Özcan, 2009) görmek mümkündür. Elde edilen bulgulara göre

biri dışında tamamı 2000'lerde yazılmış tezlerden yarıya yakını eleştirel kuram, yüzde otuza yakını da kurumsal kuram ile ilgilidir (bkz. Tablo 4 ve 6). Eleştirel kuramın başatlığının özellikle 1990'lardan itibaren dünyada örgütlere ve yönetime dair çalışmalarındaki eleştirel ekolün görünür olmasıyla ve bu durumu mümkün kılan entelektüel zeminle (Yıldırım, 2007) yakından ilişkili olduğu düşünülebilir. Benzer biçimde kurumsal kuramın görünürlüğünün de kurumsalcılığın örgüt çalışmalarındaki yükselen ivmesi (Greenwood, Oliver, Lawrence, & Meyer, 2017; Greenwood, Oliver, Sahlin-Andersson, & Suddaby, 2008) ile ilişkili olması muhtemeldir. Dolayısı ile bulgular, Batıdaki genel eğilimin aksine, bilhassa da 2000'li yıllardan sonra örgüt sosyolojisine artan bir ilgi olduğunu göstermektedir. Hatta bu süreç içerisinde istikrarlı sayılabilecek bir ilginin varlığından söz etmek olası görünmektedir.

Çalışmada kullanılan veri kaynağının önemli bir sınırlılığı beraberinde getirdiği; örneğin, Türkiye'de sosyoloji alanındaki akademisyenlerin yerli ve yabancı akademik yayınlarındaki üretimlerini ve bu akademisyenlerin yurtdışında yazdıkları doktora tezlerini kapsamadığı vurgulanmalıdır. Bu türden verileri de içerecek biçimde genişletilmiş çalışmaların konuya ilişkin bilgi birikimimize yapabileceği farklı katkıların altı çizilmelidir.

Kaynakça / References

- Adler, P., Du Gay, P., Morgan, G. & Reed, M. 2014. Introduction: Sociology, social theory and organization studies, continuing entanglements. P. Adler, P. Du Gay, G. Morgan, ve M. Reed (Der.), *The Oxford handbook of sociology, social theory and organization studies: Contemporary currents*: 1-8. UK: Oxford University Press.
- Augier, M., March, J. G. & Sullivan, B. N. 2005. Notes on the evolution of a research community: Organization studies in anglophone North America, 1945–2000. *Organization Science*, 16(1): 85-95. doi:10.1287/orsc.1040.0108
- AÜSB. 2021. *Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ders kataloğu*, <http://sosyoloji.humanity.ankara.edu.tr/ders-katalogu/>. Erişim: 25 Eylül 2021.
- Barley, S. R. 2016. 60th anniversary essay: Ruminations on how we became a mystery house and how we might get out. *Administrative Science Quarterly*, 61(1): 1-8. doi:10.1177/0001839215624886
- Berger, P. & Luckmann, T. 1966. *The social construction of knowledge: A treatise in the sociology of knowledge*. NY: Doubleday.

- Besio, C., du Gay, P. & Serrano Velarde, K. 2020. Disappearing organization? Reshaping the sociology of organizations. *Current Sociology*, 68(4): 411-418. doi:10.1177/0011392120907613
- Blau, P. M. 1955. *The dynamics of bureaucracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brès, L., Raufflet, E. & Boghossian, J. 2018. Pluralism in organizations: Learning from unconventional forms of organizations. *International Journal of Management Reviews*, 20(2): 364-386. doi:https://doi.org/10.1111/ijmr.12136
- Bulut, Y. 2011. Türkiye’de sosyoloji eğitimi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(23): 1-18.
- Bulut, Y. 2014. Türkiye’de sosyolojinin 100 yılı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(28): 1-21.
- Bulut, Y. 2015. *Sosyolojiye giriş II* <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/sosyolojiyegiris2.pdf> Erişim: 25 Eylül 2021.
- CCNY. 2022. *The City College of New York, undergraduate courses in sociology*, <https://www.ccny.cuny.edu/sociology/undergradcourses>, Erişim: 09 Ocak 2022
- Colignon, R. A. 2007. The sociology of organization. C. D. Bryant ve D. L. Peck (Der.), *21st Century Sociology: A Reference Handbook*: 179-187. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Current Sociology-Monograph Special Issue: Disappearing Organization*. 2020. <https://journals.sagepub.com/toc/csia/68/4>
- Davis, G. F. 2015a. Celebrating organization theory: The after-party. *Journal of Management Studies*, 52(2): 309-319. doi:https://doi.org/10.1111/joms.12094
- Davis, G. F. 2015b. Editorial essay: What is organizational research for? *Administrative Science Quarterly*, 60(2): 179-188. doi:10.1177/0001839215585725
- DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. 1983. The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2): 147-160.
- Dobusch, L. & Schoeneborn, D. 2015. Fluidity, identity, and organizationality: The communicative constitution of anonymous. *Journal of Management Studies*, 52(8): 1005-1035. doi:https://doi.org/10.1111/joms.12139
- du Gay, P. 2020. Disappearing ‘formal organization’: How organization studies dissolved its ‘core object’, and what follows from this. *Current Sociology*, 68(4): 459-479. doi:10.1177/0011392120907644
- EGOS. 2022. *EGOS 2022 sub-theme 25: Doing sociology in organization studies*. <https://www.egos.org/jart/prj3/egos/main.jart?rel=de&reserve-mode=active&content-id=1630409885853&subtheme_id=1604725575147>, Erişim: 19 Şubat 2022.

- Emerson, R. M. 1962. Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27(1): 31-41. doi:10.2307/2089716
- Etzioni, A. 1964. *Modern organizations*. NJ: Prentice Hall.
- Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P. & Carr, D. 2018. *Introduction to sociology* (Eleventh ed.). NY: W.W. Norton & Company.
- Gouldner, A. W. 1954. *Patterns of industrial bureaucracy*. NY: Free Press.
- Greenwood, R., Hinings, B. & Amis, J. 2021. *Organization theory; Oxford Bibliographies*. <<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199846740/obo-9780199846740-0024.xml?rskey=mkgnXo&result=1&q=organization+theory#firstMatch>>. Erişim: 13 Aralık 2021.
- Greenwood, R., Oliver, C., Lawrence, T. B. & Meyer, R. 2017. Introduction: Into the fourth decade. R. Greenwood, C. Oliver, T. B. Lawrence, & R. Meyer (Der.), *The SAGE handbook of organizational institutionalism*, Second ed.: 1-23. CA: SAGE.
- Greenwood, R., Oliver, C., Sahlin-Andersson, K. & Suddaby, R. 2008. Introduction. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby, & K. Sahlin-Andersson (Der.), *The SAGE handbook of organizational institutionalism*: 1-46. CA: SAGE.
- Grothe-Hammer, M. 2019. Organization without actorhood: Exploring a neglected phenomenon. *European Management Journal*, 37(3): 325-338. doi:<https://doi.org/10.1016/j.emj.2018.07.009>
- Grothe-Hammer, M. & Kohl, S. 2020. The decline of organizational sociology? An empirical analysis of research trends in leading journals across half a century. *Current Sociology*, 68(4): 419-442. doi:10.1177/0011392120907627
- Hannan, M. T. & Freeman, J. 1977. The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology*, 82(5): 929-964.
- Hawley, A. 1950. *Human Ecology*. NY: Ronald.
- Hinings, C. R. & Greenwood, R. 2002. Disconnects and consequences in organization theory? *Administrative Science Quarterly*, 47(3): 411-421. doi:<https://doi.org/10.2307/3094844>
- İÜSB. 2021. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ders programları*. <<https://sosyoloji-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/ders-ve-sinav-programlari/ders-programlari>>. Erişim: 25 Eylül 2021.
- Kasapoğlu, M. A. 1991. *Yükseköğretimde sosyoloji eğitiminin sorunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Keskin, H., Akgün, A. E. & Koçoğlu, İ. 2016. *Örgüt teorisi*. Ankara: Nobel.
- King, B. G. 2017. The relevance of organizational sociology. *Contemporary Sociology*, 46(2): 131-137. doi:10.1177/0094306117692563

- Meyer, J. W. & Rowan, B. 1977. Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2): 340-363. doi:10.2307/2778293
- Meyer, J. W. & Scott, W. R. (Der.). 1983. *Organizational environments: Ritual and rationality*. Beverly Hills, CA: Sage
- OU. 2022. *Ohio University, undergraduate courses in sociology*. <https://catalogs.ohio.edu/preview_course_nopop.php?catoid=61&coid=306523>. Erişim: 09 Ocak 2022.
- Özcan, U. 2009. 1980 sonrasında Türk sosyolojisinde değişen temalar üzerine bazı gözlemler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(19): 227-236.
- Özen, Ş. 2002. Türkiye’deki örgütler/yönetim araştırmalarında törensel görgüculük sorunu. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 187-213.
- Pfeffer, J. & Salancik, G. R. 1978. *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. NY: Harper and Row.
- Presthus, R. 1962. *The organizational society*. NY: Knopf.
- Ritzer, G. 2018. *Introduction to sociology* (4. ed.). Thousand Oaks, California: Sage.
- Sargut, A. S. & Özen, Ş. 2007a. Örgüt kuramlarına genel bakış: Karşılaştırmalı bir çözümleme. A. S. Sargut & Ş. Özen (Der.), *Örgüt kuramları*: 11-34. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sargut, A. S. & Özen, Ş. (Der.). 2007b. *Örgüt kuramları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Scott, A. 2020. Prodigal offspring: Organizational sociology and organization studies. *Current Sociology*, 68(4): 443-458. doi:10.1177/0011392120907639
- Scott, W. R. 2003. *Organizations: Rational, natural, and open systems* (5th ed.). NJ: Prentice Hall.
- Scott, W. R. 2004. Reflections on a half-century of organizational sociology. *Annual Review of Sociology*, 30(1): 1-21. doi:10.1146/annurev.soc.30.012703.110644
- Selznick, P. 1949. *TVA and the grass roots*. Berkeley: University of California Press.
- Sözen, H. C. & Basım, H. N. (Der.). 2017. *Örgüt kuramları*. (4. Baskı) İstanbul: Beta.
- TAMU. 2022. *Texas A&M University, Undergraduate Courses in Sociology*. <<https://inside.tamuc.edu/academics/cvSyllabi/syllabi/201280/82397.pdf>>. Erişim: 09 Ocak 2022.
- Taşcı, D. & Erdemir, E. (Der.). 2019. *Örgüt kuramı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Taşcı, D. 2019. Örgüt kuramlarına giriş. D. Taşcı ve E. Erdemir (Ed.), *Örgüt kuramı*: 2-29. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Tunçalp, D. 2021. Nitel araştırmalarda paradigmlar, yöntembilimleri ve araştırma titizliği. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 1-47.
- UTM. 2021. *Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi*. <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>>. Erişim: 13 Aralık 2021.
- ÜAK. 2021. *Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı 'doçentlik' sayfası*. <<https://www.uak.gov.tr/docentlik>>. Erişim: 25 Eylül 2021.
- Üsdiken, B. & Leblebici, H. 2001. Organization theory. N. Anderson, D. S. Öneş, H. Kepir Sinangil, & C. Viswesvaran (Der.), *Handbook of industrial, work and organizational psychology*: 377-397. London: Sage.
- Weber, M. 1947. *The theory of social and economic organization* (Çeviren, A. M. Henderson & T. Parsons). NY: Oxford University Press.
- White, H. C., Boorman, S. A. & Breiger, R. L. 1976. Social structure from multiple networks. I. Blockmodels of roles and positions. *American Journal of Sociology*, 81(4): 730-780. doi:10.1086/226141
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. 2018. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, E. 2007. Örgüt kuramında yeni gelişmeler: Postmodern ve eleştirel bakış. A. S. Sargut ve Ş. Özen (Der.), *Örgüt kuramları*: 379-406. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- YÖK. 2021. *Yükseköğretim Kurulu (YÖK) yükseköğretim program atlası*. <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>>. Erişim: 31 Aralık 2021.
- YÖK. 2022. *Yükseköğretim Kurulu (YÖK) akademik arama sayfası*. <<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/>>. Erişim: 09 Ocak 2022.
- Zencirkıran, M. 2018. *Sosyoloji*. (7. baskı) Bursa: Dora.